

ПАТЕНТ НА КОРИСНУ МОДЕЛЬ: ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БАЛАНСУ ПРАВ

*Людмила Работягова,
завідувач сектору патентного права НДІ
інтелектуальної власності АПрН України*

Словник-довідник, що підготовлений Постійним комітетом інформації у сфері промислової власності Всесвітньої організації інтелектуальної власності, так тлумачить поняття корисної моделі (*Utility Model*). Корисна модель — це об'єкт промислової власності, передбачений деякими національними законами для того, щоб охороняти "другорядні винаходи" шляхом простої реєстрації у патентному відомстві.

Однак такі "другорядні винаходи" мають важливе значення для галузей промисловості, у яких попит на ринку продукції швидко змінюється та існує велика конкуренція серед виробників. Все це зумовлює необхідність одержувати правову охорону технічної розробки якнайшвидше. Особливо привабливою така охорона розробок є для галузей приладобудування, оптики, електротехніки а також для галузей, пов'язаних з механікою. Якби в СРСР існував об'єкт правової охорони корисна модель, то більша частина винаходів, відхилених експертизою через відсутність достатнього рівня винахідницької творчості, мала би захист.

Таким чином об'єкт правової охорони "корисна модель" усуває несправедливість, коли з одного боку чітко обкресленої, але досить суб'єк-

тивно встановленої грані "винахідницький рівень" технічного рішення, його автор здобуває двадцятирічну монополію на результат творчої інтелектуальної діяльності, а з іншого — взагалі нічого.

На теперешній час правова охорона корисних моделей запроваджена в понад 64 державах, серед яких: країни Європейського Союзу (за винятком Великої Британії, Люксембургу, Швеції), Китай, Японія, Південна Корея, Бразилія, Мексика, Уругвай, 14-держав-членів Африканської організації інтелектуальної власності, держави СНД, Болгарія, Угорщина, Польща, Чехія та ін. Однак, у таких промислово розвинених країнах як США і Канада корисна модель не охороняється [1,2].

Правове регулювання відносин, пов'язаних з набуттям та використанням прав на корисну модель, здійснюється або на основі загального законодавства про промислову власність (Іспанія, Португалія, Китай, Польща, Російська Федерація та ін.), або на основі спеціальних законів (Німеччина, Данія, Італія, Фінляндія, Уругвай, Японія та ін.), що дуже схожі з патентним законом. Умови надання правової охорони корисним моделям дуже різняться, навіть, у межах ЄС. Однак, зага-

льним для законодавств більшості країн є видача охоронного документу без проведення експертизи по суті [3].

Поза сумнівом, залишається той факт, що введення охорони корисних моделей в першу чергу сприяло розвитку інноваційній діяльності малих і середніх підприємств. Охорона, що надається патентом на корисну модель, дозволяє запобігти прямому копіюванню техніко-технологічного рішення конкурентами протягом його дії. Перевагами такої охорони є швидка і проста реєстрація, низький рівень вимог до винахідницької творчості, або їх відсутність, невисокі витрати, короткий (але достатній) строк охорони.

З метою вироблення однакового підходу до правової охорони корисної моделі в країнах ЄС 27 жовтня 1999 року Європейський парламент схвалив на першому читанні Директиву ЄС № 599PC0309 про зближення правових режимів охорони винаходів корисною моделлю (далі - Директива ЄС), яку розробила Комісія ЄС. Відповідно до Директиви ЄС отримати охорону як корисна модель може новий винахід, що стосується продукту чи способу, має невисокий винахідницький рівень та є промислово придатним [4].

У зв'язку з негативним ставленням низки країн ЄС до її положень подальшу роботу над Директивою було фактично припинено. Так Комісією інтелектуальної і промислової власності Міжнародної торговельної палати було підготовлено висновок, в якому зазначалося, що обсяг охорони корисної моделі, який запропоновано Директивою ЄС є дуже широким, а строки охорони занадто тривалими, що не відповідає інтересам розвитку міжнародної торгівлі. У разі затвердження

Парламентом такої Директиви рівень доступу до ринку ЄС компаній третіх країн буде обмежено.

Нещодавно, з метою покращення якості законодавчих пропозицій, які представляють на розгляд у Парламенті, Комісією ЄС було визначено 68 пропозицій, розгляд яких, необхідно припинити в зв'язку з тим, що не усунуто розбіжності в поглядах щодо нормативно правового регулювання між державами-членами ЄС, а також низькою зацікавленістю цих держав у вирішенні розглянутих проблем. На думку Комісії, до таких пропозицій відноситься і Директива № 599PC0309 про зближення правових режимів охорони винаходів корисною моделлю. Отже, питання про гармонізацію законодавства держав-членів ЄС в сфері правової охорони корисних моделей є відкладеним [5].

В Україні охорона корисної моделі була вперше введена Законом України "Про охорону прав на винаходи і корисні моделі" від 15 грудня 1993р., в якому було наведено формально-логічне визначення корисної моделі — нове і промислове придатне конструктивне виконання пристрою. В подальшому, в Цивільному кодексі України, який набрав чинності з 1 січня 2004 року, була врахована ст. 1 Директиви ЄС, щодо переліку об'єктів, яким надається правова охорона як корисним моделям. Так об'єктом корисної моделі може бути продукт (пристрій, речовина тощо) або процес у будь-якій сфері технології. Цей перелік співпадає з переліком об'єктів винаходу.

Натепер в Україні розроблений проект Закону "Про внесення змін до Закону України "Про охорону прав на винаходи і корисні моделі" (далі — проект Закону), метою якого було приведення норм Цивільно-

ПАТЕНТНЕ ПРАВО

го та Господарського кодексів України та Закону України "Про охорону прав на винаходи і корисні моделі" (далі — Закон України) у відповідність до вимог законодавства Європейського Союзу.

Розглянемо запропонований проект Закону щодо правового регулювання охорони корисної моделі. Відповідно до проекту Закону патент на корисну модель надає його володільцю виключне право використовувати корисну модель на свій розсуд, а також забороняти її використання іншим особам. Володільець патенту може самостійно використовувати належну йому корисну модель або передавати на певних умовах право на її використання іншим особам або зовсім поступитися своїми правами. Тобто патент на корисну модель надає його володільцю такі ж самі права, що впливають з патенту на винахід. До того ж обсяг правової охорони корисної моделі є дуже широким, а патент видають без проведення експертизи по суті.

З огляду на те, що Європейським парламентом припинено подальший розгляд Директиви ЄС, необхідно більш уважно дослідити її пропозиції з метою усунення невинувато широкого обсягу прав, що надається патентом на корисну модель в проекті Закону. Для цього доцільно провести порівняльний аналіз вітчизняного та зарубіжного законодавства, сучасних світових тенденцій для виокремлення основних принципів правового регулювання охорони корисної моделі, з метою вироблення рекомендацій щодо балансу прав володільців патентів на корисну модель та третіх осіб.

Розглянемо наступні правові заходи, що дозволяють запобігти зло-

живанню володільцям патентів на корисну модель своїм монополюним правом.

Чітке визначення об'єктів, які охороняються та які не можуть одержати правову охорону як корисна модель.

Це пов'язано з реальною небезпекою того, що деякі патенти на корисні моделі можуть "перекрити" цілі напрями в розвитку технологій.

Згідно з ч.9 ст.8 проекту Закону об'єктом корисної моделі, придатним для набуття прав на нього може бути: продукт (пристрій, речовина, біологічний матеріал тощо); процес (процес (спосіб) у будь-якій сфері технологій, застосування продукту чи процесу (способу)). Цей перелік співпадає з переліком об'єктів винаходу. Такий підхід співпадає з запропонованим Директивою ЄС.

Щоб запобігти зловживанню володільців патентів на корисні моделі своїм монополюним правом в ст. 3 Директиви ЄС було наведено вичерпний список об'єктів, яким не надається правова охорона як корисним моделям. Такими об'єктами стали: відкриття, наукові теорії та математичні методи; результати художнього конструювання; схеми, правила і методи виконання розумових операцій та ведення бізнесу; методи представлення інформації.

Крім того, згідно зі ст.4 Директиви ЄС правова охорона не надається корисним моделям, що суперечать суспільним інтересам, принципам гуманності і моралі, а також таким, що стосуються біологічних матеріалів, хімічних або фармацевтичних речовин (способів їх отримання).

Що стосується проекту Закону, то перелік об'єктів, які відповідно до ч.11 ст.8 не визнаються винахо-

дами або корисними моделями є однаковим для цих об'єктів, і в цілому співпадає зі ст. 3 Директиви ЄС. До того ж проектом Закону передбачено, що не є придатними для набуття прав інтелектуальної власності на винаходи і корисні моделі організм людини на різних стадіях його формування та розвитку, а також протесте відкриття одного з його елементів, у тому числі послідовностей або частин послідовностей гену.

Особливо слід підкреслити, що відповідно до ч. 13 ст.8 проекту Закону методи хірургічного або терапевтичного лікування організму людей або тварин і методи діагностики, які застосовуються під час лікування людей та тварин, біологічний матеріал, а також процеси отримання біологічного матеріалу не є придатними для набуття прав на них, як на корисну модель.

Такий співпадає з положеннями ст.7 Директиви ЄС, згідно якої хірургічні та терапевтичні способи лікування та діагностики людей і тварин не можуть охоронятись як корисна модель, у зв'язку з тим, що не відповідають умові промислової придатності корисної моделі.

Щодо біологічного матеріалу, то якщо зіставити частину 9 ст.8 та частину 13 ст. 8 проекту Закону, стає не зрозуміло, якому біологічному матеріалу відповідно до частини 9 ст.8 надається правова охорона як корисної моделі, а якому — відповідно до частини 13 ст. 8 не надається. До того ж в ст.4 Директиви ЄС зазначено, що правова охорона не надається корисним моделям, що стосуються біологічних матеріалів.

На нашу думку також необхідно звернути увагу на положення, яке не знайшло відображення в проекті Закону: хімічні або фармацевтичні

речовини або способи їх отримання відповідно до ст. 4 Директиви ЄС не охороняються як корисні моделі. Їх вилучення зі сфери охорони зумовлено тим, що на такі об'єкти недоцільно видавати патенти на короткий строк дії у зв'язку зі значними фінансовими і матеріальними затратами на їх створення та тривалим строком реалізації продукції, що їх містить, на ринку [3,4].

Введення умови, що відповідає за рівень винахідницької творчості.

Законодавством більшості країн передбачено, що умовами придатності для набуття прав на корисну модель є новизна, промислова придатність і умова, яка відповідає за рівень винахідницької творчості — "незначний винахідницький рівень" або "винахідницький крок" та ін. Це дозволяє не надавати правову охорону техніко-технологічним рішенням, які можуть бути створені будь-яким фахівцем із використанням звичайних знань в галузі, до якої належить корисна модель.

Корисна модель, так само як і винахід, повинна бути результатом самостійної винахідницької творчості, але ступінь цієї творчості може бути значно нижчим ніж для винаходу. Так в Китаї винахід визнається таким, що має винахідницький рівень якщо він явно не впливає з рівня техніки, тобто під час зіставлення з існуючим до дати подання рівнем техніки має суттєві відмінні ознаки і є прогресивним. До корисних моделей пред'являються менш суворі вимоги: корисна модель повинна мати суттєві відмінні ознаки і бути прогресивною [6].

В Японії умова винахідницької творчості сформульована таким чином: "не надається правова охорона

як корисній моделі пристрою, якщо він може бути легко виготовлений особою, яка має звичайні вміння в галузі техніки, що стосується корисної моделі [7]. У Данії для корисної моделі досить, щоб об'єкт охорони "чітко" відрізнявся від всіх відомостей, що були загальновідомими до дати подання заявки, в той час для винаходу потрібно мати — "значну відмінність" [8].

У Німеччині, розходження в визначенні винахідницького рівня щодо корисної моделі зазначено в законі, навіть, термінологічно. До патентоздатного винаходу пред'являють умову винахідницької діяльності (*erfinderischer Patigkeit*), до корисної моделі — винахідницький крок (*erfinderischer Schritt*). Винахідницький крок визнається виконаним, якщо результат творчої діяльності автора перевищує можливості середнього фахівця. Різниця в термінах підкреслює те, що корисна модель повинна мати якийсь винахідницький рівень, однак ця умова менш сувора, ніж та, що пред'являється до винаходів [9]. Умова "винахідницький крок" є в законах Угорщини, Чехії, Іспанії, Фінляндії та інших країн [2,10].

Правозастосувальною практикою Федерального патентного суду Німеччини (ФПСН) вироблено певні підходи до встановлення відповідності корисної моделі умові "винахідницький крок". ФПСН виходив з того, що на розробку, створену за результатами простої рутинної роботи, не повинні надаватися виключні права. Правова охорона корисної моделі може бути надана, якщо фахівець заглибився в поставлену перед ним технічну задачу, ґрунтовно вивчив рівень техніки і зумів зробити крок від існуючого рівня

техніки до рішення поставленої задачі. Таким чином, "винахідницький крок" є, якщо від фахівця можна чекати рішення поставленої технічної задачі, але не кожен фахівець здатен знайти це рішення [9].

Відповідно до ст. 6 Директиви ЄС корисна модель має винахідницький крок, якщо в неї є переваги, які для фахівця цієї галузі техніки не дуже очевидно впливають з рівня техніки. Така перевага має бути практичною або технічною перевагою під час використання або виробництва відповідного продукту або здійснення відповідного процесу, або іншою перевагою для користувача, наприклад, в галузі освіти або розваг. Вживання словосполучення "дуже очевидно" для характеристики винахідницького кроку корисної моделі підкреслює, що вимоги до нього значно нижчі ніж для винаходу [3,4].

Проект Закону не містить умови придатності для набуття прав на корисну модель, яка відповідає за рівень винахідницької творчості. Так відповідно до ч.2 ст.8 корисна модель вважається придатною для набуття прав на неї, якщо вона є новою і придатною для промислового використання, що робить патент на корисну модель таким, який дуже важко визнати недійсним.

Цей факт можна пояснити наступним. Як свідчить міжнародна практика, більшість патентів на винаходи визнаються недійсними, як такі, що не відповідають умові придатності для набуття прав на винаходи — винахідницький рівень, за допомогою якої оцінюється творчий внесок винахідника в існуючий рівень техніки. Якщо проектом Закону до корисної моделі не висувається така умова, то й визнати недійсним патент на корисну модель

у зв'язку з її невідповідністю цій вимозі неможливо. Це й робить патент на корисну модель більш "стійким" ніж патент на винахід, і як результат — володілець патенту, що був виданий без проведення експертизи по суті, має невиправдано широкий обсяг монопольних прав за патентом.

На наш погляд, необхідно ввести до проекту Закону умову "незначний винахідницький рівень" або "винахідницький крок", яка дозволить оцінити творчий внесок автора в створення корисної моделі, і тим самим, стимулювати створення об'єктів, які сприяють розвитку технічного прогресу.

Проведення інформаційного пошуку за заявкою на корисну модель.

Система правової охорони корисних моделей, що розробляється, повинна передбачати, разом з легкістю отримання такої охорони, можливість захисту прав третіх осіб — учасників ринку, тобто можливість визнання патенту на корисну модель недійсним. Для дотримання прав третіх осіб і гарантування прав володільця патенту на корисну модель, пропонується перш за все законодавчо забезпечити можливість проведення інформаційного пошуку за заявкою, за клопотанням заявників або інших осіб, на підставі якого можна визначити відповідність корисної моделі умовам придатності для набуття прав.

За законами деяких європейських країн, зокрема, Німеччини, Данії, Чехії, Угорщини а також ст. 16 Директиви ЄС будь-яка особа має можливість подати клопотання про проведення інформаційного пошуку (решерша) за заявкою на корисну модель для визначення її придат-

ності для набуття прав протягом всього строку дії патенту на корисну модель. Цей звіт не має правового значення, однак він відіграє важливу роль у випадку виникнення спору про визнання патенту на корисну модель недійсним або про порушення прав володільця патенту на корисну модель. Наявність у володільця патенту на корисну модель звіту про пошук зміцнює його позиції під час переговорів з інвесторами або щодо осіб, які намагаються порушити його права [2, 8-10].

Вважаємо, що і в проекті Закону необхідно передбачити можливість будь-якій особі за умови сплати відповідного збору подати до закладу експертизи клопотання про проведення інформаційного пошуку. До того ж, у разі порушення судового провадження з метою забезпечення прав, наданих патентом на корисну модель, звіт про пошук повинен додаватись обов'язково. Звіт про пошук необхідно супроводжувати копіями всіх релевантних документів.

На теперішній час проектом Закону запропоновано інше. Відповідно до ст. 38 з метою визнання прав на корисну модель недійсними будь-яка особа має можливість подати до Установи заяву про проведення експертизи запатентованої корисної моделі на відповідність умовам придатності для набуття прав на неї. До того ж володілець патенту, в разі звернення за захистом прав на корисну модель до суду чи органу виконавчої влади, повинен обов'язково надати затверджений Установою (Державним департаментом інтелектуальної власності) висновок закладу експертизи про відповідність корисної моделі умовам видачі патенту.

Законодавством низки країн передбачено аналогічні вимоги. Так в

Австралії перед поданням позову до суду до передбачуваного порушника патенту його володілець зобов'язаний звернутися в патентне відомство з клопотанням про проведення експертизи по суті зареєстрованої корисної моделі. Суд приймає до розгляду позови такого роду за наявності підтвердження відповідності корисної моделі умовам придатності для набуття прав, передбаченим законом [10].

На наш погляд, проведення експертизи запатентованої корисної моделі на відповідність умовам придатності для набуття прав на неї є довготривалою та недешевою процедурою, і може звести нанівець переваги цього об'єкту охорони для малих і середніх підприємств. Крім того, тривалість проведення експертизи унеможливить для володільця патенту на корисну модель швидко реагувати на порушення його прав.

Надання примусової ліцензії.

Одним із заходів, що дозволяють забезпечити збалансованість прав володільця патенту на корисну модель та третіх осіб, є видача примусових ліцензій у випадку, якщо корисна модель не використовується протягом певного періоду або використовується недостатньо. Ця норма передбачена законодавством більшості держав, які надають правову охорону корисній моделі, і дозволяє запобігти можливості зловживання "блокуючою" функцією патенту на корисну модель [2].

В ст. 31 Угоди про торгівельні аспекти прав інтелектуальної власності (Угоди ТРІПС) перелічені досить жорсткі умови, щодо подібного роду ліцензування для того, щоб забезпечити порядок, за яким примусове (тобто, за ініціативою уряду) ліцензування надавалось тільки в

надзвичайних обставинах. Надання примусової ліцензії на використання запатентованого винаходу або корисної моделі може бути дозволено урядом країни, в якій патент зареєстровано, якщо зацікавлений в ньому користувач (це може бути сам уряд, компанія чи приватна особа) намагався, але не досяг успіху в своїх спробах отримати ліцензію від власника патенту на прийнятних комерційних умовах.

У випадку державної необхідності або у випадку інших надзвичайних обставин, а також для цілей суспільного некомерційного використання така передумова не обов'язкова для виконання. Однак, володілець патенту повинен бути негайно поінформований про те, що чинний патент використовується або буде використаний урядом чи для уряду.

В ст. 30 проекту Закону враховано майже всі вимоги Угоди ТРІПС щодо надання примусової ліцензії на винахід (корисну модель). Якщо примусова ліцензія надається щодо патенту, який не може бути використаний без порушення іншого патенту, то володілець патенту зобов'язаний дати дозвіл (видати ліцензію) на використання винаходу (корисної моделі) володільцю пізніше виданого патенту, якщо винахід (корисна модель) останнього призначений для досягнення іншої мети або має значні техніко-економічні переваги і не може використовуватися без порушення прав володільця раніше виданого патенту. Дозвіл дається в обсязі, необхідному для використання винаходу (корисної моделі) володільцем пізніше виданого патенту. До того ж володілець раніше виданого патенту має право отримати ліцензію на прийнятних умовах для використання винаходу (корисної

моделі), що охороняється пізніше виданим патентом.

Однак в проекті Закону не враховано наступну додаткову умову ст. 31 Угоди ТРПС: дозвіл на використання раніше виданого патенту на винахід (корисну модель) володільцю пізніше виданого патенту, не повинен передаватись іншим особам, за винятком, якщо разом передаються права на використання пізніше виданого патенту на винахід (корисну модель).

Як свідчить практика, в промислових розвинених країнах примусове ліцензування здійснюється дуже рідко, наприклад, в Німеччині з 1950 р. до теперішнього часу не було видано жодної примусової ліцензії. Проте сама наявність такого узаконеного порядку запобігає зловживанню володільцями патентів на винахід або корисну модель своїми монопольними правами [9].

Посилення вимог до оформлення матеріалів заявки. Судова практика європейських країн з розгляду спорів, пов'язаних із порушенням виключних прав на корисну модель, довела важливість чіткого дотримання правил складання заявки на корисну модель, ясного визначення обсягу правової охорони в формулі корисної моделі, а також наявності причинно-наслідкового зв'язку між ознаками корисної моделі й очікуваним технічним результатом в описі корисної моделі.

Неясний виклад формули корисної моделі може, з одного боку, суттєво зменшити обсяг правової охорони, який надається патентом на корисну модель, а з іншого — створить передумови для неправомірно широкого тлумачення її формули.

В Директиві ЄС також пропонується посилити вимоги до оформ-

лення заявки. Так вважається непереконливою декларативна вказівка заявника про ефективність або технічні переваги корисної моделі. Ці характеристики повинні безпосередньо впливати з формули корисної моделі, тобто необхідна наявність однозначного зв'язку між ознаками корисної моделі, які включено до її формули і очікуваною ефективністю (технічним результатом). Це дозволить запобігти отриманню володільцем патенту на корисну модель надто широкого обсягу прав.

Аналогічний підхід до викладання формули корисної моделі та інших документів заявки використовується в деяких країнах. Так в законодавстві Іспанії є норма, яка пов'язана з оформленням матеріалів заявки на корисну модель: "Якщо корисна модель не описана достатньо ясно і зрозуміло для здійснення середнім фахівцем в цій галузі техніки, це може бути підставою для анулювання її реєстрації" [10]. Відповідно до законодавства Китаю формулу корисної моделі необхідно викладати настільки ясно, щоб безпосередньо з неї (без звернення до опису корисної моделі) був ясним обсяг прав заявника [6].

В Україні вимоги до викладання опису та формули корисної моделі передбачено чинними нормативно-правовими актами в сфері правової охорони винаходів і корисних моделей та частинами 7 і 8 ст. 13 проекту Закону. Відповідно до ч.7 опис корисної моделі повинен розкривати суть корисної моделі настільки ясно і повно, щоб його зміг здійснити фахівець у зазначеній галузі, а відповідно до ч.8 формула корисної моделі повинна виражати його суть, базуватись на описі і викладатись у визначеному порядку ясно і стисло.

ПАТЕНТНЕ ПРАВО

Однак, на наш погляд, Україні треба запозичити досвід законодавства Китаю з формулювання вимог до викладання формули корисної моделі, відповідно до якого обсяг правової охорони корисної моделі визначається тільки її формулою без тлумачення опису. Крім того, в проєкті Закону бажано врахувати вимоги ст.29 Угоди ТРІПС, відповідно до якої заявник повинен в описі винаходу (корисної моделі) вказати найкращий відомий йому спосіб використання винаходу (корисної моделі) на дату подання заявки або на дату її пріоритету.

В зв'язку з рішенням, яке прийняла Комісія ЄС, українським законодавцям доцільно більш уважно розглянути положення законодавств зарубіжних країн, що надають правову охорону корисній моделі, Уго-

ди ТРІПС і пропозиції самої Директиви ЄС з метою обмеження невідповідно широкого обсягу прав, що надається патентом на корисну модель проєктом Закону "Про внесення змін до Закону України "Про охорону прав на винаходи і корисні моделі". Легкість набуття прав на корисну модель повинна врівноважуватись відносно вузькими рамками обсягу правової охорони, що надається. До того ж самим заявникам слід пам'ятати, що прагнення до прискореного отримання патентів призводить до того, що певна частина важливих винаходів, заявлених як корисні моделі, не одержує повноцінної охорони на більш тривалий термін. ◆

Література:

1. Андрощук Г., Работягова Л. Правовая охрана полезных моделей // *Бизнес Информ*, 1999. — №5 — 6. — С. 11 — 14.
2. Полезные модели — альтернативная форма правовой охраны изобретений /Кравец Л.Г. — М.: ИНИЦ Роспатента, 2000. — 43 с.
3. Андрощук Г., Работягова Л. Институт корисної моделі у патентному праві ЄС // *Інтелектуальна власність*, 2001. — №11. — С.37 — 41.
4. *Amended Initial Proposal for a Directive approximating the legal arrangements for the protection of inventions by utility model*// *Official Journal of the European Union*. — C248, 2000. — 29.08. — P. 56.
5. *Withdrawal of Commission proposals following screening for their general relevance, their impact on competitiveness and other aspects*// *Official Journal of the European Union*. — C64, 2006. — 17.03. — P.11.
6. *Zhong Hui Suggestions on perfecting China's system of patent for utility model* // *C.P.T.*, 1998. — № 2. — P.25 — 28.
7. Уэда, Икухиро. Новый закон Японии о полезных моделях // *Интеллектуальная собственность*, 1999. — № 4. — С. 97 — 102.
8. *Danemark — Gebrauchsmusterschutz in Kraft getreten* // *GRUR Int*, 1992. — №7. — S. 561 — 562.
9. *Правовая охрана промышленной собственности в Германии* /Финкель Н.К. — М.: ВНИИПИ, 1995. — 78 с.
10. *Hua Shi Patent protection utility models in various countries* // *C.P.T.*, 1996. — №1. — P.23 — 25.